

Предраг Пузовић

Универзитет у Београду
Православни богословски факултет
Београд
ppuzovic@bfspc.bg.ac.rs

УДК: 271.22(497.11)

Стотину осамдесет година Тимочке епархије

Сажетак: Тимочка епархија са седиштем у Зајечару обележава важан јубилеј — стотину осамдесет година постојања. Основана је 1834. године и обухвата црквене општине и парохије у североисточној Србији. До оснивања Тимочке епархије 1834. године њена територија је била у саставу Јустинијане Прве, затим Охридске архиепископије, повремено Трновске, Пећке и Цариградске патријаршије, Вршачке епархије. До сада је Тимочком епархијом управљало једанаест епископа и само је новоизабрани епископ Иларион рођен на територији ове епархије. Међутим ова епархија је дала два значајна јерарха Српске Цркве: митрополита Београдског Михаила и нишког Доментијана, оба родом из Сокобање. Данас епархија има седам архијерејских намесништва, 92 парохије, једанаест манастира, од тога четири имају монахе, 45 активних свештеника а седам умировљених опслужују парохије. Тимочка епархија данас спада међу срећеније у Српској Православној Цркви.

Кључне речи: Српска Православна Црква, Тимочка епархија, Зајечар, Јустинијана Прва, Охридска архиепископија, Пећка Патријаршија, Цариградска патријаршија

Тимочка епархија са седиштем у Зајечару обележава важан јубилеј — стотину осамдесет година постојања. Досад је њоме управљало једанаест епископа и само је новоизабрани епископ Иларион рођен на територији ове епархије. Међутим, ова епархија је дала два значајна јерарха Српске Цркве: митрополита Београдског Михаила и Нишког Доментијана, оба родом из Сокобање.

Епархија обухвата црквене општине и парохије у североисточној Србији. Основана је 1834. године. До оснивања епархије територија данашње Тимочке епархије била је у саставу Јустинијане Прве, коју је 535. године основао византијски цар Јустинијан I. Почетком XI века основана је Охридска архиепископија, чија ће се јурисдикција простирати и на Тимочку област. Касније је ова област повремено била у саставу Трновске, Пећке и Цариградске патријаршије. За време аустријске окупације, од Пожаревачког мира 1718. до 1738. године, била је у саставу Вршачке епархије. После укидања Пећке патријаршије (1766. године) Тимочка област је ушла у састав Видинске епархије. За време Првог српског устанка од 1807. до 1813. године

потпадала је под Београдског митрополита. Од пропасти Првог српског устанка 1813. до 1833. године поново је у саставу Видинске епархије.

Стрпљивим и упорним преговорима кнез Милош је успео да 1830. године од султана добије Хатишериф. Тим актом Србија је постала аутономна кнежевина, чиме су створени услови за добијање аутономије Православне цркве у Србији. Кнез Милош је одмах почео преговоре са Цариградском патријаршијом. Јануара 1832. године закључен је уговор којим је Српска Црква добила аутономију. По томе уговору митрополита и епископе у Србији бира кнез и народ између српског свештенства. Цариградски патријарх потврђује избор митрополита а о избору епископа он се само извештава. Београдски митрополит ће носити титулу „митрополит целе Србије“. Он ће на Литургији помињати Цариградског патријарха а епископи митрополита.

До тада су у Србији биле две епархије а сада су основане три: Београдска, Ужичка и Шабачка. На све три епархије су изабрани Срби за епископе. За Београдског митрополита изабран је Мелентије (Павловић), архимандрит манастира Враћевшнице, за Ужичког епископа Нићифор (Максимовић), архимандрит манастира Сретења, и Шабачког Герасим (Ђорђевић), архимандрит манастира Студенице.

Увећањем Србије 1833. године са шест нахија које су раније улазиле у састав Карађорђево Србије, основана је Тимочка епархија. За првог Тимочког епископа изабран је Доситеј (Новаковић), архимандрит манастира Горњака. Хиротонисан је на Сретење 1834. године у Старој крагујевачкој цркви од митрополита Петра (Јовановића) и епископа: Ужичког Нићифора и Шабачког Герасима. Свечаности су присуствовали Кнез и народни представници, који су се тада окупили у Крагујевцу ради доношења Сретењског устава.

Еп. Доситеј није одмах отишао у епархију. Због народних послова остао је краће време у Крагујевцу. У резиденцију у Зајечар стигао је половином марта 1834. године. Епархију је затекао у тешком стању. У настојању да заведе ред наишао је на отпор. Незадовољан духовним стањем народа у Зајечару преноси 1839. године седиште епархије у Неготин. По седишту епископа и епархија је названа Неготинском.

За двадесет година управљања Тимочком епархијом епископ Доситеј је оставио видног трага. Радио је на уређењу епархије и на народном просвећивању. Обновљао је старе и подизао нове цркве. Узео је удела у изради првог Црквеног закона „Начертаније о духовним властима у Србији“, помогао је оснивање читаонице у Неготину, помагао је неготинску гимназију, издржавао је по неколико сиромашних ђака неготинске гимназије, подржавао је отварање недељних и празничних школа за калфе и шегрте и нарочито се бринуо за своје питомце који су учили Богословију. Умро је уочи Лазареве суботе 2. априла 1854. године у Неготину.

Епископа Доситеја је наследио Герасим (Стојковић), архимандрит манастира Манасије. Хиротонисан је у београдској саборној цркви 10. октобра 1854. године. Епархијом је управљао из Неготина до смрти 11. јула 1865. године. Сахрањен је у неготинској цркви.

После Герасима (Стојковића) за епископа Неготинског изабран је Евгеније (Симеоновић), професор Београдске богословије. Хиротонисан је 26. септембра 1865. године. Седиште му је било у Неготину. Ово је трећи епископ који епархијом управља из Неготина.

За Евгенија је забележено да је био уредан, тачан, беспрекоран у цркви и у двору. По угледу на епископа Доситеја имао је на храни по четири одлична сиромашна ђака неготинске гимназије. Његовим заузимањем подигнута је катедрална црква у Неготину, замењен је један број старих брвнара црквама од тврдог материјала и подигнут завидан број нових храмова. Волео је црквено појање па је после његове смрти из његове заоставштине од 8.000 динара основан фонд под његовим именом за неговање црквеног појања. Упокојио се 24. априла 1880. године након петнаест година архипастировања. Сахрањен је у старој неготинској цркви, а 1929. године пренет је у нову неготинску цркву.

За четвртог неготинског епископа изабран је Мојсије (Вересић), пензионисани епископ Шабачки. У активну службу је враћен 10. јуна 1880. године. Седиште му је било у Неготину. Када је смењен митрополит Михаило, Мојсије је постављен 18. октобра 1881. године за администратора Београдске митрополије. Због одбијања да учествује у избору новог митрополита, и да сарађује са њим, разрешен је дужности Неготинског епископа 6. априла 1883. године. С обзиром на то да је кратко време био на трону тимочких епископа, ништа значајније није ни предузео у епархији.

За време напредњачке јерархије Неготинска епархија је од 1883. до 1886. године била упражњена. Епархијом је администрирао Нишки епископ. Под изговором финансијске штедње епархија је укинута 8. децембра 1886. године. Одласком напредњачке јерархије и поновним повратком митрополита Михаила на трон Београдских митрополита, епархија је обновљена 1890. године под именом Тимочка епархија. За епископа Тимочког изабран је 1891. године ректор призренске Богословије Мелентије (Вујић). Хиротонисан је 10. новембра исте године. Седиште му је било у Зајечару. По природи је био тих, миран, повучен, свакоме приступачан, дарезљив и несебичан, одан своје позиву и напретку Цркве. Његовим залагањем подигнуте су или оспособљене за служење многе цркве. Од свештеника је тражио да црквено правило тачно извршавају. Њему припада заслуга што су се почеле отворати женске школе у Тимочкој области. Значајан је и његов рад на богословској књижевности.

Епископ Мелентије се на Тимочкој епархији сусрео са разним недаћама. Не успевши да реши нека питања, а како му се у међувремену погоршало здравље, пензионисан је по својој молби 15. јуна 1911. године. После пензионисања повукао се у манастир Хиландар у Светој Гори, где се упокојио 10. новембра 1921. године.

После пензионисања епископа Мелентија епархија је остала упражњена до 1919. године. То је време Балканских ратова и Првог светског рата. Током ових ратова велики број свештеника Тимочке епархије је убијен од Бугара а неки су страдали у ропству. Читави срезови су остали без иједног свештеника. У таквим приликама је изабран за Тимочког епископа др Иринеј (Ђирић), учени карловачки богослов.

Епископ Иринеј је хиротонисан 15. јуна 1919. године у Саборној цркви у Београду. Епархијом је управљао кратко време, до 24. новембра 1921. године, када је по молби премештен на Бачку епархију. Он је био трећи епископ са седиштем у Зајечару.

После епископа Иринеја за епископа Тимочког је изабран др Емилијан (Пиперковић), професор Богословије Светог Саве у Сремским Карловцима. Хиротонисан је 5. фебруара 1922. године у Саборној цркви у Сремским Карловцима. Устоличен је 12. априла исте године у Зајечару. Поседну пажњу је посветио подизању цркава тамо где их још није било и образовању свештеника. Основао је „Фонд Епархије Тимочке за образовање свештених лица“, помоћу добровољних прилога цркава из епархије; исте године оснива „Фонд Епархије Тимочке за више образовање свештено-монашких лица“ уз помоћ добровољних прилога епархијских манастира. У Зајечару је основао „Женску хришћанску дружину“ и „Сиротињски фонд епископије Тимочке“. Покренуо је 1923. године *Летопис Тимочке епархије*. Објавио је више радова из црквене историје у нашим и грчким црквеним часописима. Био је у име Српске Православне Цркве на разним конференцијама, као зналац грчког језика. Умро је 10. септембра 1970. године.

Следеће године изабран је нови епископ Тимочке епархије Методије (Муждека), ректор призренске Богословије. Хиротонисан је 4. јула 1971. године. Његов архипастирски рад убрзо је прекинут болешћу. Умро је 1977. године.

За деветог епископа Тимочке епархије изабран је Милутин (Стојадиновић). Хиротонисан је 10. јула 1977. године у Саборној цркви у Београду. Пре избора за епископа био је намесник манастира Гргетега, економ патријаршијског двора у Сремским Карловцима, вероучитељ, старшина манастира Крушедола, професор Богословије у Призрену, Београду и Сремским Карловцима, где је постао први послератни ректор. Умро је 20. септембра 1992. године.

Јустин (Стефановић) је десети епископ Тимочке епархије. Замонашен је 1983. године у манастиру Црна Река. Православни богословски факултет је завршио у Београду 1987. године. Потом је три године провео на пост-дипломским студијама у Атини. По повратку постављен је за настојатеља манастира Црна Река. Са овог положаја изабран је 1992. године за викарног епископа патријарха Српског са титулом епископ Хвостански и постављен је за заменика оболелом епископу Тимочком Милутину са свим правима и дужностима епархијског архијереја. Хиротонисан је на Св. Козму и Дамјана исте године у манастиру Студеници. Пошто се упокојио епископ Милутин, Свети архијерејски синод га септембра месеца исте године поставља за администратора упражњене Тимочке епархије. На редовном заседању Светог архијерејског сабора 26. маја 1993. године изабран је за Тимочког епископа.

Поред епархијских обавеза владика Јустин налази времена да се бави науком. Магистарску тезу под насловом „Покајање по учењу апостолских отаца“ одбранио је на Православном Богословском факултету Универзитета у Београду 25. марта 2014. године.

За две деценије колико се епископ Јустин налази на трону тимочких епископа, иако у тешким временима, урађено је доста. Обновљене су старе и саграђене нове цркве у местима где их није било. Посебно је уложио труд у обнављању манастира и занављање у њима монашког живота. Данас епархија има седам архијерејских намесништава, 92 парохије, једанаест манастира, од тога четири (Суводол, Вратна, Света Тројица и Буково) имају монахе. Епархија има 45 активних свештеника а седам умировљених опслужују парохије.

Епархија се сусреће са многим проблемима, између осталог са slabим наталитетом, незапослености, а нарочито са миграцијом становништва у иностранство због чега су у многим селима огњишта скоро угашена. Због такве ситуације неки свештеници опслужују по десетак парохија, које су старачке и углавном без подмлатка. Због немогућности да живе од парохијског рада за неке свештенике и монахе даје новчану помоћ Канцеларија за сарадњу са црквама и верским заједницама.

У новије време Тимочка епархија је изложена упорним и сталним политичким притисцима из иностранства да на својој територији прихвати неканонску јурисдикцију Румунске Православне Цркве над Власима у Крајини. Српска Православна Црква мудро настоји да, у сарадњи са сестринском Румунском Православном Црквом, предупреди и спречи канонско разбијање православне васељене. Владика Јустин је давао значајан и одлучан допринос овим настојањима. Надамо се да ће тако наставити и владика Иларион, који је уведен у трон тимочких епископа 2014. год.

И поред невоља кроз које пролази епархија Тимочка данас спада међу сређеније у Српској Православној Цркви.

A Hundred and Eighty Years of the Diocese of Timok

Resume: The Diocese of Timok with its seat in Zaječar, celebrates an important anniversary – a hundred and eighty years of its existence. It was founded in 1834, it consists of the church communities and parishes in the north-east of Serbia. Until the Diocese of Timok was established in 1834 its territory was a part of the Archbishopric of Justiniana Prima, then the Archbishopric of Ohrid and periodically a part of the Dioceses of Trnovo and Vršac and the Patriarchate of Peć and Constantinople. Up to now the Diocese was administrated by eleven bishops but the newly elected bishop Ilarion is the only one born on the territory of the Diocese. However, this Diocese gave two important hierarchs of the Serbian Church: Metropolitans of Belgrade - Mihailo and of Niš – Domentijan, both born in Sokobanja. Today the Diocese has seven Episcopal Regencies, 92 parishes, eleven monasteries (four of which are populated), 45 active priests and seven retired serving in the parishes. The Diocese of Timok is today among the better organized dioceses of the Serbian Orthodox Church.

Key words: Serbian Orthodox Church, Diocese of Timok, Zaječar, Justiniana Prima, Archbishopric of Ohrid, Patriarchate of Peć, Patriarchate of Constantinople.